

Възможности за създаване на единна европейска информационна система за пожарна статистика с цел по-ефективното управление на пожарната безопасност в обекти на културно-историческото наследство

Галина Милева

Abstract: *Recording, book-keeping and data processing of fire statistics are of great importance for fire risk assessment of built heritage. The aim of a scientific research project was to set common criteria for facilitating direct comparison of data categorization from each participating country's fire statistics. Categorization details are received from Finland, Sweden, Bulgaria and the UK. From the limited available data it is considered that establishing eight levels of fire causes would be sufficient for European historic building managers to gain useful information.*

Keywords: *built heritage, fire reporting system, recording fire statistics, data categorization, fire causes, research project, historic building manager, property management.*

Ценността на недвижимите обекти на културното наследство е от такова естество, че те не подлежат на автентично възстановяване, поради което недопускането на увреждания и щети от пожари е императивна цел. Това обстоятелство поставя тежестта на защитата върху превенцията. От тази гледна точка прецизната, своевременно актуализирана оценка на риска от пожар е незаменим управленски инструмент. Не случайно тя е важен елемент в системата за управление на защитата от пожари на недвижимите културни ценности на страните от Европейския съюз, чието предназначение е да минимизира вероятността от пожари и тежестта на вредата от тях, ако те все пак възникнат.

Разкриването и оценката на риска в процеса на неговото оценяване дават толкова по-точни резултати, колкото повече се използват възможностите на статистическите методи и на теорията на вероятностите. Тяхното приложение носи необходимата степен на ефективност само при условие, че се основава на достатъчни като количество и достоверност емпирични и статистически данни. Ето защо *регистрацията, отчетността и обработката на данни* за инциденти и произшествия, свързани с огъня, както и на случили се пожари е изключително важен.

Регистрацията, организацията и обобщаването на емпиричните данни обогатяват и задълбочават разбирането за връзката между причините за пожарите и условията, които ги благоприятстват с последиците от тях. Познаването на тази връзка увеличава възможността опасността от пожари да се постави под контрол и да се ограничи в приемливи за обществото рамки чрез въздействие върху причините и условията за възникване на пожари.

Специално място на проблема за регистрацията и отчетността на данни от инциденти на пожари в сгради – недвижимата културна ценност е отредено в двата европейски проекта FIRE-TECH и COST Акция C17: „Архитектурно наследство: загуби от пожари, засягащи културно-исторически сгради“.

Целта на изследването, проведено в рамките на проект COST Акция C17, в който участват 16 европейски държави и Израел, е да се създадат общи критерии, които да улеснят директното сравняване на категоризацията на данните от различните системи за събиране на противопожарна статистика в отделните европейски страни. По пътя на сравнителния анализ на детайлите от формулярите в отделните информационни системи за събиране на данни, изследването е насочено и към изясняването и на следните по-важни въпроси:

- как да бъде включена базата данни за културно-историческите сгради в регистрационната информационна система за възникналите пожари;

- как да се осигури по-ефективна връзка между властите, отговарящи за недвижимото културно-историческо наследство, и тези оперативни структури, които събират статистика за пожарите;
- как базата данни за исторически сгради да стане по-достъпна;
- опит за приемане на общ формат за категоризиране и анализиране на базите данни за исторически сгради, който да бъде приет във всички европейски страни и да бъде включен във формуляра за пожарната статистика.

Националната база данни за възникнали пожари в исторически сгради на Шотландия (The Scottish Historic Buildings National Fire Database) е една добра европейска практика и пример за сътрудничество между специалистите в областта на културното наследство и спасителните служби. Резултатите от този проект, заедно с използването на статистика за пожари, придобили широк обществен отзвук, представляват едно много ефективно средство за повишаване на пожарната безопасност на историческите сгради в бъдеще.

Въведената през 2002г. информационна система е един съвместен проект на Historic Scotland¹⁰ и осем пожарни бригади от Шотландия, чиито служители имат опит в пожарогасенето и обезопасяване на такъв особен тип сгради. Общите цели на тези две организации се свеждат до следното:

- Да се подобри ефективността на действията за гасене на пожар в исторически сгради чрез създаване на достъпен информационен масив, във форма, която е удобна за ползване от пожарните екипи, чиито служители участват непосредствено в гасенето;
- Да се улесни събирането и отчитането на статистиката от пожарите в исторически сгради в Шотландия;
- Данните в тази информационна система да послужат като основа за по-нататъшни технически, консервационни, изследователски и образователни програми, провеждани от различните отдели на Historic Scotland.

Базата данни е разработена като „жив документ“, който осигурява обмена на информация в реално време между Historic Scotland, Националния регистър за паметници на Шотландия - NMRS¹¹ (управляван от Кралската комисия за древни и исторически паметници на Шотландия) и осемте регионални подразделения на пожарната служба. Продуктът на тази база данни е обединяване на информация от Националния регистър за паметници на Шотландия и други архиви, което се извършва от научен работник - експерт в областта на историческото наследство. След това тази информация се проверява (потвърждава) и разширява от последващи допълнителни посещения на служители от пожарната служба във всяка една сграда. Над 3500 сгради в Шотландия са в списъка на исторически сгради с най-висок риск от пожар т.нар. Списък „А“. Типа на информацията, която е обединена в базата данни включва архитектурни описания, фотографии, планове, пътища за достъп до сградата и подробно описание на водоизточниците, които могат да се използват за потушаването на възникнал пожар. Освен това се идентифицират приоритетните зони в сградата, които са с най-голямо културно и историческо значение, както и начините по които структурата на сградата може да възпрепятства пожарогасителните дейности [1].

Непосредствения ефект от прилагането на системата от бази данни се изразява в по-задълбоченото запознаване на служителите от пожарните служби с

¹⁰ Historic Scotland – национална неправителствена организация в Шотландия, упълномощена от правителството да осигурява опазването, реставрирането, стопанисването, оценяването и т.н. на културно-исторически сгради в страната

¹¹ От англ. The National Monuments Record of Scotland (NMRS)

мястото, важността и значението на историческите сгради, които се намират на тяхна територия. Дългосрочната полза от проекта е подпомагане ограничаването на опустошителното въздействие, който един пожар може да окаже върху архитектурното наследство в бъдеще.

Според информация на г-н Кале Реивила, компютърен специалист от Националният съвет за старините във Финландия (Finland's National Board of Antiquities), който извършва сравнителен анализ на Електронната система за регистрация на аварии и катастрофи във Финландия и Автоматизираната информационна система на Великобритания¹² достига до извода, че е възможно набавянето на статистика, която да дава възможност за анализ на пожарите в сгради с историческа стойност, но за съжаление такава специфична информация не се предоставя лесно поради големите трудности при нейното добиване (в т.ч. специфични източници – напр. архивни данни от стари вестници, кратки съобщения, откъслечни документи и т.н.). Този факт още веднъж подчертава необходимостта от създаване на съвременна електронна система за регистрация на пожарите.

Сравнителният анализ на актуалната информация от базите данни налага да се разгледат вече съществуващи автоматизирани системи и бази данни за пожарна статистика от Великобритания, Швеция, Финландия и България.

В хода на изследването се установява, че поради различия в архитектурно, историческо и културно отношение данните относно вида на сградите, тяхното предназначение, особеностите на конструкциите и строителните материали са толкова различни в отделните страни, че коректно могат да бъдат съпоставени само основните причини за възникването на пожарите.

Класифицирането на причините за възникването на пожар е извършено на базата на данни от автоматизираните информационни системи само на Финландия, Швеция, България [2] и Великобритания. Въпреки това участниците в изследването се сблъскват с редица трудности в опита да унифицират система от класификационни критерии. Първата от тях е, че във Финландия пожарите според причините са класифицирани в 30 групи, в Швеция – 17, в България – 14, във Великобритания – 11 групи.

Много по-сериозен проблем е използването на различни термини за обозначаване на едни и същи видове причини или различното дефиниране на едни и същи понятия. Например в регистрационната форма, използвана в България, като причина е включен „палежът“, който предполага пряк умисъл. Други причини, като неправилно боравене с отоплителни уреди, тютюнопушене и огневи работи, предполагат смекчаване на вината поради „непредпазливост“. Във Великобритания не се прави подобна разлика и всички изброени причини се квалифицират като палеж. Според К. Реивила „палежът“ трябва да бъде отделна причина не само заради това, че е сериозна заплаха за историческите сгради. Умишлените пожари и тези по непредпазливост следва да бъдат различавани, защото дейностите по тяхното предотвратяване са твърде различни [3]. Най-добрите резултати за предотвратяване на пожари, причинени от умишлен палеж се постигат чрез увеличаване на мерките за сигурност, докато предотвратяването на случайни пожари включва премахване на действителната причина или източника на възпламеняване чрез множество различни средства.

В крайна сметка авторите на изследването достигат до заключение, че унифицирането на критериите, което се основава на действащата практика в четирите държави, е възможно чрез изработване на система от осем вида причини, които обхващат 80% от всички пожари, регистрирани в четирите страни:

1. Умишлен палеж.

¹² От англ. The UK Government Office of the Deputy Prime Minister's (ODPM) Fire Statistics & Research Division in London

2. Неизправност в електрическата инсталация или ел. уреди.
3. Кибрит.
4. Димящи материали.
5. Свещи.
6. Нагревателни уреди.
7. Природни явления (светкавици).
8. Огневи работи.

Тази единна система е много важна от гледна точка на вземане на общо решение в Европейския съюз за планиране на инвестициите, което би било невъзможно без надеждна информация за основните причини за възникване на пожар в исторически сгради. Хипотезата на авторите е, че идентифицирането и определянето на 8 групи причини ще бъде достатъчно и за мениджърите и собствениците на исторически сгради да подредят приоритетите си при инвестирането в предохранителни и противопожарни мерки. Чрез комбиниране на различни категории в комплекс от причини е възможно да се създаде типологизиран еталон, който да разграничава осемте най-често срещани причини за възникването на пожари в исторически сгради. Приема се, че обхватът на 80% от всички причини е достатъчен, за да се осигури на мениджърите и собствениците необходимата информация за тенденции, най-вероятни причини и др., необходима за вземане на правилни управленски решения.

В България, по силата на действащото законодателство събирането, обработването, използването и предоставянето на информация за пожарната безопасност е задача на Главна дирекция „Пожарна безопасност и защита на населението“, която е структура на МВР (чл. 167д от Закона за МВР – ДВ, бр. 69 от 2008 г.). Организацията и осъществяването на тази дейност, включително и електронната регистрация на пожарите, възникнали в сгради – недвижими културни ценности, е нормативно регламентирана в Инструкцията за регистриране и отчитане на произшествията, в ликвидирането на които са участвали служителите на НСПАБ, издадена от министъра на вътрешните работи през 1999 г.

След отмяната на тази инструкция през 2007 г. понастоящем действа Инструкция № Из-1721 от 12.11.2007 г. за дейността на структурните звена на НС „ПБС“ при регистриране на възникналите пожари, аварии, бедствия и катастрофи, влязла в сила от 1.1.2008 г. Съгласно нейните разпоредби директорът на НСПБС утвърждава номенклатурата на произшествията в Приложение № 1 към чл. 3, ал. 1 на инструкцията. Както вече бе споменато, възникналите произшествия се класифицират по следните показатели: 1) вид на произшествието; 2) вид на обекта и място, в което е възникнало произшествието; 3) сфера на дейност, в която е възникнало произшествието, и 4) сили и средства, ликвидирали произшествието [4].

За разлика от класификационните показатели в Инструкцията от 1999 г., в новата няма показател „причина за запалването“, което може да се отчете като съществен недостатък при регистрацията на произшествията и отдалечаване от добрите европейски практики. Според Инструкцията от 2007 г. при попълването на един от видовете документи – статистически лист за пожар (Приложение № 8 към чл. 10, ал. 1 от инструкцията), се вписват източникът, причинителят, обстоятелствата, предпоставките и предполагаемата причина за възникване на произшествието, като тази информация се вписва във формуляра в свободна форма. Съгласно чл. 10, ал. 3, при наличие на АИС „Произшествия – ПБС“ на ниво РСПБС, данните от статистическия лист се въвеждат в системата и се изпращат до ОДПБС/СДПБС по електронен път.

Неефективното използване на статистическата информация от този основен източник в контекста на опазването на културно-историческото наследство е вследствие на множество проблеми, свързани със самата структура на информационната система и организацията на информацията в нея.

Могат да се отбележат редица установени от практиката несъвършенства. Например не е заложена опция, която да прави връзка между конструкцията, строителните материали и причините, довели до възникването на пожара.

Не е изграден механизъм, който при подаване на сигнал за възникнал пожар в сграда – културна ценност, да информира пожарните екипи, които реагират, че става дума за пожар в такава сграда. Това води и до висока степен на субективизъм при регистрирането на възникналите пожари и на практика не съществуват гаранции, че те се отразяват в групата на недвижимите културно-исторически ценности.

С приемане на Инструкцията от 2007 г. е отстранен съществен недостатък на електронната информационна база: в нея да се регистрират само пожари, в потушаването, на които са участвали екипи на ГД „ПБЗН“. Освен горепосочените, съгласно чл. 3, ал. 2 и 3 на регистриране подлежат възникнали пожари и аварии, ликвидирани от търговците, осъществяващи пожарогасителна или аварийно-спасителна дейност, и такива, ликвидирани от физически или юридически лица, за които е постъпила информация. Тук следва да се отбележи, че у нас вече са изградени и действат частни пожарогасителни служби, които на базата на договорни отношения с общините или фирми оперират независимо от държавната служба, особено в случаите на по-малки произшествия.

Друг съществен недостатък, който е отстранен с въвеждането на новата Инструкция от 2007 г., е, че във всички съобщения за произшествия, дневници за регистрация на повикванията, телефонограми, справки и други форми за събиране на информация се вписват данни за часа на възникване на произшествието, но само някои от тези вътрешни документи се регистрират в АИС „Произшествия – ПБС“ (приложения № 3, 4, 5, 6 и 8 към инструкцията). Важно е да се отбележи например, че в статистическия лист за пожар (Приложение № 8 към чл. 10, ал. 1) не се събират данни за часа на възникване на произшествието. Това обстоятелство е от съществено значение при оценката и използването на статистически данни за пиковите часове на възникване на пожари през денонощието, тъй като в комбинация с данни за причината на запалване биха могли да се планират конкретни предохранителни мерки.

След 1990 г. се преустановява практиката в АИС на ГД „ПБС“ да се отразява оценка на щетите. Според сега действащата Инструкция от 2007 г. в приложения № 4, 5, 6 и 7 се посочват данни за загиналите и пострадалите лица и единствено данни за количеството на унищоженото и спасеното имущество. Понастоящем оценка на щетите се прави от заинтересуваните лица и в зависимост от целта експертите се назначават от съда, от арбитраж, от застрахователи и др. Използват се различни методики, като най-често щетите се оценяват на база на фактурната стойност, които отразяват заплащането на възстановителните работи. Оценяването на косвените (непреките) щети от пожар, които при сградите – културно-историческо наследство, имат първостепенно значение, са извън сферата на правнонормативното регулиране. Не е формирана и държавна политика, която да определя архитектурното и културно-историческото наследство като специфична национална ценност, щетите върху която и особено косвените се поддават трудно на оценка и често пъти не подлежат на отстраняване.

Достъп до автоматизираната информационна система имат единствено ръководните служители от МВР, а информация от нея се предоставя на заинтересувани юридически и физически лица по реда, определен от ЗМВР, ППЗМВР и други нормативни актове. Натрупаната и обобщена информация се използва главно за изготвяне на тримесечните и годишните анализи, които се провеждат в регионалните звена и ГД „ПБЗН“. Не е известно да има случаи, при които данни или обобщена информация от автоматизираната информационна система на ГД „ПБС“ да са предоставени на собственици или мениджъри на сгради – културни ценности. Досега проблемът за защитата на културно-историческото

наследство в България не е бил обект на задълбочени статистически и други изследвания [5].

От направения анализ става ясно, че създаването и развитието на електронна система за регистрация и документиране на пожарите в европейските страни е начинът да се повиши мониторингът на пожарите в исторически сгради на необходимото ниво. Опитът на Великобритания показва, че придобиването на емпирични данни за пожарите е твърде трудна и сложна задача.

Нещо повече, с помощта на съвременните технологии и компютърни мрежи всяка модерна страна трябва да има възможностите да създаде национална база данни за случаите на пожар чрез стандартизирана система от правила и норми. Това може да включва или създаването на цялостни бази данни или статистически валиден модел. Данните от информационните системи на застрахователните компании, както и други важни регистри също могат да бъдат полезни, но обществените пожарни служби във всяка страна се считат за основните източници на информация за големите пожари, състояли се на територията на съответната страна.

Първоначалният опит с обширните компютърни системи за регистриране и документиране на пожари (финландската система PRONTO е пионер в тази област) и извличането на статистически данни от тях показва, че всяка система е добра толкова, колкото добра е информацията, която съдържа. От гледна точка на целите, за предотвратяване на пожарите и управлението на собствеността, наличието на първокласен статистически инструмент е от минимална полза, ако въведената информация не представя реалността. За да се подпомогне преодоляването на този проблем, развитието и усъвършенстването на всяка електронна система трябва да се осъществи чрез сътрудничество с пожарните служби и професионалистите в областта на опазване на културно-историческото наследство.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Coull M. The Scottish Historic Buildings National Fire Database: Background Information, COST Action C17: Built Heritage: Fire Loss to Historic Buildings, Conference Proceedings, Part 1, Historic Scotland, UK, 2008.

[2] Милева Г., Защита от пожари на недвижимите паметници на културата, Варна, 2009.

[3] Reivila K. Comparison of Data Categorization of European Countries Fire Reporting Statistics, COST Action C17: Built Heritage: Fire Loss to Historic Buildings, Conference Proceedings, Part 2, Historic Scotland, UK, 2008.

[4] Инструкция № Із-1721 от 12.11.2007 г. за дейността на структурните звена на НС „ПБЗН“ при регистриране на възникналите пожари, аварии, бедствия и катастрофи, издадена от министъра на вътрешните работи, влязла в сила от 1.1.2008.

[5] Справка за извършените от органите на НСПАБ проверки на сградите, които са културно-исторически паметници, 2003.

За контакти:

Главен асистент д-р Галина Великова Милева, катедра „Сигурност и безопасност“, Варненски свободен университет „Черноризец Храбър“, тел. 0886/452736, e-mail: galinaa@abv.bg

Докладът е рецензиран.